

GHID DE BUNE PRACTICI JURNALISTICE

Toleranță

și nediscriminare

în mass-media

Această publicație este realizată de Consiliul de Presă din Republica Moldova cu suportul Fundației Est-Europene, din resursele acordate de Guvernul Suediei și Ministerul Afacerilor Externe al Danemarcei/DANIDA prin intermediul Agenției Suedeze pentru Dezvoltare și Cooperare Internațională (Sida). Opiniile exprimate aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Fundației Est-Europene, Guvernului Suediei, Sida sau Ministerului Afacerilor Externe al Danemarcei/DANIDA.

GHID DE BUNE PRACTICI JURNALISTICE

***Toleranță și nediscriminare
în mass-media***

Editat de:

Consiliul de Presă din Republica Moldova
www.consiliuldepresa.md

Autor:

Irina Lazur

Design:

Angela Ivanesi

Secretariatul Consiliului de Presă:

mun. Chișinău, str. București 77, tel.: 220996,
secretariat@consiliuldepresa.md

Consiliul de Presă este un mecanism de autoreglementare, creat pentru sporirea responsabilității mass-media din Republica Moldova față de public, prin soluționarea amiabilă a litigiilor dintre instituțiile mass-media și consumatori, cultivarea culturii dialogului și respectului reciproc între presă și consumatorii de media, promovarea jurnalismului de calitate și a respectării standardelor profesionale și deontologiei jurnalistice de către instituțiile mass-media și jurnaliști. Conform Codului deontologic al jurnalistului din Republica Moldova, Consiliul de Presă monitorizează aplicarea și examinează plângerile privind încălcarea prevederilor Codului deontologic al jurnalistului. Din componența Consiliului de Presă fac parte nouă persoane, selectate în rezultatul unui concurs deschis. Patru membri ai Consiliului reprezintă mediul jurnalist, iar cinci membri reprezintă consumatorii de produse mass-media.

GHID DE BUNE PRACTICI JURNALISTICE

Toleranță și nediscriminare în mass-media

Constituția Republicii Moldova garantează libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil, însă **interzice incitarea la discriminare**¹. Limitele dreptului la libertatea exprimării sunt stabilite atât de legea supremă a Republicii Moldova, cât și de jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului (CEDO). Curtea de la Strasbourg a explicat că libertatea de exprimare poate fi justificat limitată atunci când în public sunt ținute discursuri care incită și răspândesc la ură bazată pe intoleranță. În acest context, Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova² vine să precizeze că *„jurnalistul tratează echitabil toate persoanele cu care intră în contact în exercițiul meseriei sale și nu face discriminări*

1 Constituția Republicii Moldova, art.32(3), <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311496>

2 Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova, art. 4.15 http://consiliuldepresa.md/fileadmin/fisiere/fisiere/Cod_deontologic_al_jurnalistului_din_Republica_final.pdf

pe criterii de gen, vârstă, etnie, religie, stare socială sau orientare sexuală”.

În realitate, mass-media nu întotdeauna își îndeplinește rolul de promotor al drepturilor omului, al toleranței și nediscriminării. Deseori jurnalistul, în loc să combată discriminarea și să promoveze diversitatea, fiind în goana după senzaționalism sau din necunoaștere, promovează stereotipuri și prejudecăți în raport cu semenii săi care au altă religie, etnie, stare socială etc.

Jurnalistul este tentat să reproducă fidel declarațiile publice cu conotație rasistă sau xenofobă ale persoanelor publice. Instituția media ar putea să-și motiveze decizia prin prevederile articolului 2.3 al Codului deontologic al jurnalistului din Republica Moldova, care prevede că *„citatele trebuie să fie exacte, iar în cazul citării parțiale, jurnalistul are obligația de a nu denatura mesajul persoanei citate”*. Pe de altă parte, jurnalistul nu trebuie să uite că este obligat să respecte dreptul la demnitate al persoanelor. Prin publicarea unor declarații discriminatorii la adresa unor persoane, jurnalistul încalcă acest principiu etic. Prin urmare, jurnalistul are obligația să fie echilibrat și să înlăture din textele sale termenii ce duc la discriminare.

La 28 decembrie 2011, Judecătoria sectorului Râșcani din mun. Chișinău, în dosarul *„Nicolae Radiță și Ana Lepădatu vs Anatol Plugaru”*, a recunoscut că declarația *„...procedează exact ca ȣiganii cu copilul nespălat – decât să îl spele, mai bine fac altul”*, făcută de Anatol Plugaru în cadrul unei conferințe de presă, este rasistă

și discriminatorie față de romi³. În Republica Moldova acesta este primul caz când o persoană este atrasă la răspundere civilă pentru exprimarea declarațiilor rasiste în adresa unui grup etnic și pentru incitare la discriminare. Instituțiile mass-media care au publicat declarația lui Anatol Plugaru nu au fost atrase în proces ca părți terțe, deși reclamanții aveau tot dreptul să o facă. Hotărârea Judecătoriei Râșcani trebuie să pună în gardă persoanele publice și mass-media care periodic încălcă prevederea constituțională privind interzicerea incitării la discriminare.

„Ghidul de stil cu norme etice pentru jurnaliști”⁴, editat de Asociația Presei Independente (API), recomandă jurnaliștilor să evite utilizarea expresiilor frazeologice, proverbe sau zicale discriminatorii din punct de vedere etnic care duc la perpetuarea stereotipurilor și prejudecăților. În plus, jurnalistul este sfătuit să utilizeze în articolele sale cu precădere etnonimul „rom”, locuțiunile „*de origine romă*” sau „*de etnie romă*” în locul cuvintelor „țigan”, „țigănime”; îmbinarea „*afro-americani*” sau „*persoane de culoare*” în loc de „negri”; sintagma „*de rasă mongoloidă*” în loc de „gălbejiți”; etnonimul „evreu” sau locuțiunea „*de origine evreiască*” în loc de „ovreu”, „jidăni”, „jidov”. Totodată, „Ghidul de bune practici privind

3 Hotărârea judecătorească din 28 decembrie 2011 în cauza N. Rădiță și A. Lepădatu contra A. Plugaru, <http://dis.md/wp-content/uploads/2011/12/HOTARIREA-din-28.12.2011-c.Radita-vs.-Plugaru.pdf>

4 Ghid de stil cu norme etice pentru jurnaliști, pag. 35 http://api.md/files/ghid_stil.pdf

relatarea despre minorități în presa românească”⁵, elaborat de Centrul pentru Jurnalism Independent din București, recomandă jurnaliștilor să întrebe persoanele despre care scriu cum doresc să fie identificate și să folosească această denumire în articolul lor. Nu sunt rare cazurile în Republica Moldova când persoanele de etnie romă preferă să fie numiți țigani, dar nu romi.

Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova (art. 4.16) precizează că „*jurnalistul menționează apartenența etnică a unei persoane doar când acest lucru este relevant din punct de vedere editorial*”. În realitate, această normă etică deseori este încălcată, în special atunci când jurnaliștii relatează despre infracțiuni sau crime. La 14 iunie 2010, pe portalul unui post de televiziune a fost publicată știrea „Culmea civilizației – sclavi în secolul XXI”. Iată un fragment din articol: „*Se mai întâmplă în Moldova, unde un grup de persoane, inclusiv copii, a fost ținut în robie timp de trei săptămâni de niște țigani. (...) Poliția a reușit să-i rețină pe cei trei romi care îi exploatau pe oameni. Oamenii legii urmează să stabilească de cât timp activează gruparea de țigani și dacă mai sunt și alte victime.*”

Era relevant din punct de vedere editorial ca jurnalistul să menționeze etnia persoanelor reținute de poliție? Dacă membrii „grupării” ar fi fost moldoveni, dar nu romi, jurnalistul la sigur nu ar fi scris că oamenii legii urmează să stabilească de cât timp activează „gruparea de moldoveni”. Prin astfel de articole, jurnalistul nu face altceva decât să

5 „Ghid de bune practici privind relatarea despre minorități în presa românească”, <http://www2.cji.ro/articol.php?article=318>

formeze un stereotip negativ față de o întreagă etnie, ceea ce este contrar bunelor practici jurnalistice. În dosarul „Ciubotaru vs Moldova” CEDO a reiterat că *„...la fel ca și aspectele ce țin de gen, nume, religie, orientare sexuală și altele, identitatea etnică a unei persoane constituie elementul esențial al vieții sale private și al identității”*⁶. Prin urmare, prin menționarea etniei persoanei jurnalistul încalcă și dreptul persoanei la viața privată, drept protejat de legislația națională și internațională.

În cazul prezentat mai sus și Ministerul Afacerilor Interne în comunicatul său de presă a prezentat inutil etnia bănuților. Greșeala instituției de stat a fost mai apoi multiplicată de mass-media. *„Oamenii legii au stabilit și reținut trei bărbați, de etnie romă, cu vârste cuprinse între 23 și 49 de ani, toți locuitori ai raionului Leova. Cei trei romi, au încheiat un contract cu un agent economic și urmau să primească bani pentru prelucrarea a 100 de hectare de teren agricol.”*⁷ Prin urmare, jurnalistul trebuie să trateze cu atenție sporită informația furnizată de instituțiile statului.

Jurnaliștii folosesc (de regulă, din necunoaștere) termeni discriminatorii în raport cu persoanele care suferă de o boală. Este bine să evităm utilizarea noțiunilor *„invalid”, „handicapat”,* înlocuindu-le cu alte cuvinte nediscriminatorii ce permit descrierea stării sănătății persoanei despre care scriem. De exemplu, *„persoană cu*

6 „CEDO s-a pronunțat în cauza Ciubotaru c. Moldovei”, <http://lhr.md/news/188.html>

7 „21 de persoane în sclavie în raionul Cantemir”, pagina web a MAI, <http://www.mai.md/content/4990>

probleme de sănătate mintală” sau „persoană cu dizabilități mintale” în locul cuvintelor și expresiilor discriminatorie „bolnav psihic”, „persoană cu probleme psihice” etc.; „nevăzător” sau „persoană cu probleme de vedere” în loc de „chior” etc. Expresia „invalid” poate fi utilizată în termeni strict medicali (de exemplu – invalid de gradul doi).

În ultimii ani, jurnaliștii tot mai rar folosesc termeni discriminatorii în raport cu persoane de altă etnie, religie, stare socială etc. acesta fiind rezultatul instruirilor în domeniul diversității și toleranței de care au beneficiat. De asemenea, mass-media publică tot mai des articole echilibrate despre problemele persoanelor cu dizabilități sau din grupurile social-vulnerabile. În Buletinul informativ anti-discriminare, editat de API⁸ sunt republicate lunar zeci de practici jurnalistice nediscriminatorii.

8 <http://api.md/publicatii/electronice/index.html>

Recomandări pentru jurnaliști:

- ➔ Jurnalistul are obligația morală să-și respecte semenii, indiferent de sex, nivel de educație, vârstă, apartenență etnică, religioasă, orientare sexuală sau politică și să nu promoveze stereotipuri și prejudecăți în raport cu ei.
- ➔ Jurnalistul trebuie să fie echilibrat și să înlăture din textele sale termenii discriminării negative sau pozitive.
- ➔ Jurnalistul nu trebuie să utilizeze expresii frazeologice, proverbe sau zicale discriminatorii din punct de vedere etnic, care duc la perpetuarea stereotipurilor și prejudecăților.
- ➔ Jurnalistul trebuie să corecteze gramatical citatele dacă ele pun într-o lumină nefavorabilă sursele.
- ➔ Jurnalistul va întreba persoanele despre care scrie cum doresc să fie identificate și va folosi această denumire în articol.
- ➔ Jurnalistul va menționa apartenența etnică, religioasă, nivelul de educație, vârsta, orientarea sexuală sau politică a unei persoane doar când acest lucru este relevant din punct de vedere editorial.

- ➔ Jurnalistul va trata cu atenție sporită informația furnizată de instituțiile statului.
- ➔ Jurnalistul va evita utilizarea noțiunii „invalid”, „handicapat”, înlocuindu-le cu alte cuvinte nediscriminatorii ce permit descrierea stării sănătății persoanei despre care scrie
- ➔ Jurnalistul va evita senzaționalismul bazat pe stereotipuri și prejudecăți.